

Марія Баланда
м. Чернівці

Науковий керівник: д.ф.н., проф. Єсипенко Н. Г.

ВИКОРИСТАННЯ СТРАТЕГІЙ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ПРИ НАВЧАННІ ПИСЬМА УЧНІВ СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ

Анотація. *Стаття присвячена дослідженню актуальності використання найпоширеніших стратегій критичного мислення під час формування компетентності в письмі на уроках англійської мови у середній школі, а також можливості їх застосування згідно етапу та мети уроку. Оскільки освіта є однією з рушійних сил формування особистості, то відслідковується тенденція щодо навчання учнів самостійно рефлексувати та аналізувати мові, культурні, світоглядні факти на уроках англійської мови. Формування навичок критичного мислення під час навчання іноземній мові є невід'ємним складником освітнього процесу сучасної школи.*

Ключові слова: *критичне мислення, стратегії, компетентність в письмі, середня школа, англійська мова.*

Summary. *The article is devoted to the study of application of the most common strategies of critical thinking at English lessons while teaching writing to the secondary school students. Critical thinking skills are developed according to the stage of the lesson and its purpose. Education being one of crucial factors in shaping of student's personality, we observe a tendency to teach students to independently reflect and analyze linguistic, cultural, world view facts in English lessons. The formation of critical thinking skills while teaching a foreign Language appears to be an inseparable component in the education process in modern schools.*

The mainstream of Ukrainian system of education development and the requirements of New Ukrainian School presuppose conditions to teach creative and critical students. Critical thinking skills are considered to be a guarantee of success in the 21st century. To develop a pedagogical model for the development of critical thinking skills, it

is necessary to know the concept of “critical” thinking and distinguish it from similar concepts, such as “creative” thinking or “logical” thinking.

Teachers should encourage students to express their opinions, even if they are repeated; teach them not to criticize the statements of others; substantiate the reason for the idea and the ability to generalize judgments. This process is complex, but a well-thought-out combination of critical thinking strategies and a skillful lesson planning will help a teacher achieve the desired success.

Thus, in the process of solving a problem situation, students learn to independently identify and critically analyze information, they are responsible for the stages of work in a group or individually, as well as for the development of their critical thinking skills.

Key words: *critical thinking, strategies, competence in writing, secondary school, teaching English.*

В умовах стрімких економічних та політичних змін в Україні великого значення набуває необхідність особистості в швидкому пристосуванню до цих змін. Особливо актуальним постає питання розвитку критичного мислення майбутніх спеціалістів. Нові освітні реалії в системі загальної середньої освіти формують ключові вимоги у володінні іншомовної компетентності. Учень у процесі навчання повинен не лише здобути загальні знання та вміння, але й реалізувати себе, визначаючи пріоритети та установки самостійно.

Оскільки діти зараз зростають у цифровому інформаційному середовищі, навички письма втрачають свою важливість. Проте завданням сучасної школи є навчити школяра вміло, стисло та аргументовано викладати свої думки на папері чи в електронному форматі в контексті формування письмової компетентності. А також вміти аналізувати, оцінювати та систематизувати інформацію, дотримуючись певної послідовності та структури. Отож, використання в навчальному процесі технології критичного мислення повинна забезпечити досягнення цієї цілі.

Технологія розвитку критичного мислення – це сучасна педагогічна технологія, яку розробили американські спеціалісти-педагоги Ч. Темпл, Дж. Стіл та К. Мередит на основі узагальненого досвіду світової педагогіки та психології з огляду на актуальні

проблеми системи освіти. Технологія становить собою цілісну систему і спрямована на засвоєння базових навичок відкритого інформаційного простору, розвиток якостей громадянина відкритого суспільства, включеного в міжкультурну взаємодію [1, с. 58].

На нашу думку, використання методів та прийомів критичного мислення забезпечує розвиток життєвих умінь та навичок. Якщо школяр навчиться аналізувати інформацію та знаходити вихід з різних проблемних ситуацій, то такі навички виявляється більш корисним для нього в житті, ніж механічне зубріння матеріалу.

Певні засади критицизму були запроваджені ще в часи античності, зокрема у філософії Ксенофонта, Сократа і Платона, та інтенсивно використовувались давньогрецькими школами.

Є. Архіпова підкреслювала, що «критичність мислення постає як науково-філософська проблема в епоху Просвітництва, як засіб впровадження ідей формування вільної і відповідальної особистості суспільства» [2, с. 37]. Вольтер, Ж.-Ж. Руссо, І. Кант, Д. Юм та Дж. Лок вважали, що розвиток і процес формування гармонійного та творчого громадянина варто розглядати саме крізь призму критицизму. Також зазначимо, що на засадах критицизму ґрунтуються основні постулати класичної німецької філософії суспільства [3, с. 83].

Однозначного визначення «критичного мислення» не існує, тому що воно може означати зовсім різні речі для різних людей в різних контекстах і культурах. Р. Х. Енніс стверджує, що критичне мислення можна розглянути як «... розумне рефлексивне мислення, яке зосереджується на прийнятті рішення в що вірити і що робити» [4, с. 47]. Загалом, критично осмислювати питання означає розглядати це питання з різних точок зору, досліджувати та піддавати сумніву будь-які можливі припущення, що можуть лежати в основі питання, а також вивчати можливі альтернативи [5, с. 3].

Доведено, що критичність мислення цікавила людину на всіх етапах суспільного розвитку. Внаслідок цього у XX ст. у США з'явилася сучасне тлумачення «критичного мислення». Його всесторонньо вивчали американські психологи У. Джемс та Дж. Д'ьюї. Зокрема, дослідженням проблем розвитку критичного

мислення займалися К. Мередіт, Д. Клустер, Д. Халперн, Д. Стіл, М. Ліпман, С. Метьюз, Р. Пауль, Р. Стернберг, А. Кроуфорд, Ч. Темлл [1, с. 44].

Такі вчені, як А. Кроуфорд, Е. Саул, С. Метьюз, Д. Макінстер зазначають, що це є особливий підхід, за якого основна увага приділяється формуванню самостійних висловлень та тверджень, які згодом підкріплюються аргументами. Це означає, що коли учні інтерпретують щось в усній або письмовій формі і дають аргументації щодо цього, проявляється вміння критично мислити. Під час аналізу або критики аргументів інших використовується рецептивне мислення [6, с.152].

Критичне мислення – (дав.- гр. критікῆ τέχνη — «мистецтво аналізувати, судження») – це наукове мислення, головна риса якого полягає в ухваленні ретельно обміркованих та незалежних рішень. Найбільше йому притаманні такі властивості як усвідомленість та самовдосконалення [7, с. 7].

Український науковець О. В. Тягло потрактує критичне мислення як «активність розуму, спрямовану на виявлення й виправлення своїх помилок, точність тверджень і обґрунтованість міркувань». Він констатує, що «критичне мислення впливає з усвідомлення невідворотності оман і помилок у людському пізнанні. Воно є специфічним видом рефлексії, яка спирається на знання елементарної логіки й відповідних конкретних наук» [8, с. 8].

Метою статті є обґрунтування ефективності використання стратегій критичного мислення при навчанні письма на уроках англійської мови у середній школі.

Використовуючи технологію розвитку критичного мислення на уроці, вчителю насамперед слід розуміти зміст поняття «критичне мислення» та істотні особливості, які відрізняють його від інших типів мислення. Базуючись на досвіді багатьох науковців, можемо узагальнити, що це є своєрідний тип мислення, мета якого продукування логічних умовиводів, а також вміння приймати рішення. Критичне мислення, на нашу думку, є складним феноменом, оскільки його розвиток включає систематичну роботу над процесом мислення.

Оволодіння знаннями сприймається вчителем як еквівалент

запам'ятовування, тому більшість учнів вважає: якщо вони повторюють сказане вчителем або прочитане в підручнику, то мають знання. У способах постійно зводити складне до простого, даючи учням формули, процедури, короткі відповіді та алгоритми для запам'ятовування і практики, вчителі сподіваються, що в такий спосіб учні зрозуміють те, що вивчають. Проте інструкції та схожа практика не акцентують увагу на розумінні проблеми [9, с. 12].

У психології виокремлюють основні характеристики людини, яка мислить критично, а саме: самостійність, допитливість, соціальність, наполегливість та наявність переконливої аргументації. Технологія розвитку критичного мислення акумулює низку методичних прийомів та методів, а також вона зорієнтована на творче пізнання світу, постановці проблем та їх вирішення.

Зазначена освітня технологія сприяє розв'язанню таких завдань: -освітньої мотивації (підвищення інтересу до процесу навчання та активного сприйняття навчального матеріалу);

-інформаційної грамотності (розвиток здатності до самостійної аналітичної та оцінювальної роботи з інформацією будь-якої складності);

-культури мовлення (формування навичок написання текстів різних жанрів);

-соціальної компетентності (формування комунікативних навичок та відповідальності за знання) [10].

Реалізація технології зумовлює виконання трьох основних етапів її проведення. Кожен етап має певну дидактичну мету та завдання, сприяє активізації дослідної та творчої діяльності учня, усвідомленню та підсумку здобутих вмінь.

М. А. Бохан виокремлює такі стадії:

1. Перша стадія «виклик», мета якої створити інтерес в учнів до вивчення та активізувати знання з певної теми, а також визначити навчальну мету.

2. Друга стадія «осмислення» забезпечує безпосередню участь учня у навчальному процесі, а саме його цілеспрямованість, осмислення, розуміння вивченого матеріалу та здатність до пізнання нового.

3. Під частретьою стадією «рефлексії» здійснюється обмірковування власних суджень у порівнянні з набутими знаннями, відбувається

обмін думками з іншими, а також оцінка і самооцінка навчання.

Оскільки ми досліджуємо одну з мовленнєвих діяльностей – письмо, то, насамперед, визначаємо цю компетентність. Компетентність у письмі (КП) – це здатність реалізувати комунікацію у письмовій формі в життєво важливих для певного віку сферах і ситуаціях спілкування відповідно до комунікативного завдання [11, с. 390].

Отже, під час першої стадії можемо використати метод «Знаю – хочу знати – дізнався (3-Х-Д)» («K-W-L Charts»), який допоможе сконцентрувати увагу на початку уроку, використати попередні знання та відобразити графічно.

Наприклад, під час вивчення теми «Школи в Україні та за кордоном» (8 клас) у колонці «Know» учні зазначають все, що знають з теми: система освіти в Україні, типи шкіл, оцінювання, предмети тощо. У колонці «Want» зазначають питання, на які хотіли б отримати відповіді наприкінці уроку (напр.: What are the possibilities of studying abroad? What is the best country to study? What are the advantages and disadvantages of studying in Ukraine). Колонку «Learnt» учні заповнюють в кінці уроку.

Таблиця 1

K-W-L Chart

Assess what you know about a particular topic before and after you have engaged with it. Fill the columns below with what you Know about the topic, what you Want to know, and what you've Learned.		
What do you Know about the topic?	What do you Want to know?	What have you Learned?

Під час фази «осмислення» доцільно використати метод «Fishbone (Рибна кістка)». Назва походить від того, що візуальне зображення нагадує рибну кістку. Цей метод допомагає учням розділити тему на певні причини та аргументи, тому він буде дієвим для розуміння значущості аргументації.

Наприклад, під час вивчення соціальної теми «Навколишнє середовище» (9 клас), учні спільно з вчителем обговорюють це питання та вказують його логічне викладення в опції «Проблема». Невдовзі, після опрацювання інформації (з матеріалів підручника, фільмів тощо), учні визначають причини та аргументи. У підсумку

в останній частині зображення записується висновок, який сформульований внаслідок оцінки «причин-аргументів».

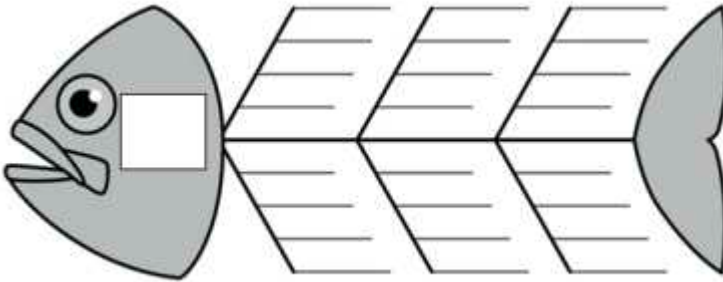

Рис. 1 Метод «Fishbone (Рибна кістка)»

Під час останньої стадії «виклику» можемо використати такі методи як «Есе», «Твір-п'ятихвилинка» або «Сенкан». Доцільні будуть також такі методи, що базуються на таксономії Б. Блума, «кубик Блума» та «ромашка Блума».

Готуючись до уроку, вчителю важливо усвідомлювати цілі, яких потрібно досягти на конкретному занятті. У 1956 році американський психолог Бенджамін Блум у книзі «Таксономія освітніх цілей: сфера пізнання» («Taxonomy of Educational Objectives: Cognitive Domain») запропонував правила чіткого й однозначного формулювання і впорядкування цілей навчання:

- цілі когнітивної групи (розуміння, відтворення, застосування, аналіз, синтез, оцінка);

- цілі афективної групи (вони виражаються через сприймання, інтереси, нахили, здібності тощо);

- цілі психомоторні (навички письма, мовленнєві, фізичні, трудові навички) [12, с. 62].

Коли вчитель кадає кубик, грань, що випала, вказує, якого типу запитання слід поставити. Учні орієнтуються на основі питального слова на грані кубика й ставлять запитання, яке з нього повинно починатися.

Наприклад, перелік запитань буде таким:

- Що таке..?
- Що означає..?
- Для чого потрібно..?
- З чого складається..?
- Чому? Що якщо..?
- Що це для тебе..? Як ти ставишся..?

Звертаємо увагу, що запитання відтворюють таксономію Б. Блума і забезпечують перехід учнів від рівня до рівня складності у дослідженні теми (її аспекта) [13].

Отже, формування навичок критичного мислення є складним когнітивним процесом, який потребує системної організації завдань та вправ, а також послідовності та регулярності їх впровадження. Технологія розвитку критичного мислення та її стратегії сприяють покращенню пізнавальної діяльності учнів.

Перспективу вивчення цієї проблематики вбачаємо в перевірці дієвості основних стратегій критичного мислення при навчанні письму під час пробного навчання.

Література:

1. Халперн Д. Психология критического мышления. Санкт-Петербург: 2000. 496 с.
2. Архіпова Є.О. Критичне мислення як необхідна складова розумової діяльності людини в межах сучасного інформаційного суспільства. Гуманітарний часопис. 2012. № 2. С. 34-38
3. Сморг Л. О. Філософія: навч. посібник. Київ: Кондор, 2004. С. 414
4. Ennis, R. H. Critical thinking: What is it? / R. H. Ennis // Philosophy of education. 1993. P. 76-80.
5. Курочкіна В. С. Розвиток критичного мислення на заняттях з іноземної мови. Англійська мова та література. 2017. № 1-3 (515-517). С. 3-7.
6. Кроуфорд А. Методи викладання і навчання для розвитку критичного мислення учнів. Науково- методичний посібник для вчителів загальноосвітніх навчених закладів. К. Плеяди. 2004.
7. Нікітченко О. С., Тарасова О. А. Формування навичок критичного мислення на уроках іноземної мови : навчально-практичний посібник. Харків : «Друкарня Мадрид». 2017. 104 с.

8. Тягло О. В. Критичне мислення – освітня інновація доби демократично орієнтованих трансформацій суспільства. Вісник програм шкільних обмінів. 2006. №28. С. 7-10.
9. Пометун О. І. Путівник з розвитку критичного мислення в учнів початкової школи. Київ. 2017. 96 с.
10. Бохан М. А. (2018). Розвиток критичного мислення у процесі навчання дітей та молоді. URL: http://imso.zippo.net.ua/wp-content/uploads/2018/03/2018_03_29_2_Bohan.pdf
11. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика : підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / Бігич О. Б., Бориско Н. Ф., Борецька Г. Е. та ін./ за загальн. ред. С. Ю. Ніколаєвої. – К. : Ленвіт, 2013. 590 с.
12. Нова українська школа: порадник для вчителя / за заг. ред. Н. М. Бібік. Київ : Літера ЛТД, 2018. 160 с.
13. На урок з кубиком та квіткою (методи розвитку критичного мислення). Освітня платформа «Критичне мислення»: веб-сайт. URL: <https://www.criticalthinking.expert/usi-materialy/chy-pidemo-na-urok-z-kubykom-ta-kvitkoyu-metody-rozvytku-krytychnogo-myslennya/> (дата звернення: 01.06.2021).